

Pancar Tarımında Dönemsel ve Bölgesel Tasfiye: Kırsal Hanelerin Önemi

Bayram Ünal*

Gelişmiş ülkelerin deneyimleri üzerinden hareket ederek, gelişmekte olduğu varsayılan veya gelişmemiş ülkelerin kaderlerinin tayin edilmesi, son yıllarda sadece devlet veya ulus-ötesi politikaların değil akademik çalışmaların da nirengi noktası haline getirilmiştir. Aksi yöndeki çalışmaların ise, “dogmatik olmak” ile bilimselliklerine gölge düşürülmüştür. En basit anlamıyla, gelişme iktisadında öngörülen aşamaların¹ sırasıyla geçilebilmesi için, ulus-ötesi kuruluşların reçetelerine bağımlı olmak, neo-liberal iktisadın söylemi ile meşrulaştırmış ve resmi-sivil toplum örgütlenmelerinin de nihai hedefleri arasına yerleştirilmiştir². Bu anlamı ile çalışma “dogmatik” olma riskini baştan göze almaktadır.

Sosyal refahı ve korumacı ekonomiyi hedef alması gereken devletçilik ilkesi, gelişmiş ülkelerde hiç bir zaman terk edilmediği gibi, son zamanlarda daha belirgin gündeme getirilirken, azgelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde gelişmenin önünde engel kabul edilmiş, ve gelişmişlik olgusu, kasıtlı ve/ya yanlış bir şekilde devletin etkisizleştirildiği gelenekselden modeme doğru evrilen kaçınılmaz bir

* Fernand Braudel Araştırma Merkezi, Binghamton ve Niğde Üniversitesi

1 Burada söz konusu olan model, Amerikan Ekonomi Tarihçisi Rostow'un Geleneksel toplumdan kitle tüketiminin Egemen olduğu modern kapitalist topluma geçişi ele aldığı modern ekonomi toplum modelidir (Rostow, 1960).

2 Bu konuda Pancar Tarımında ve Şeker üretiminde üretici örgütlenmesi olan Panko Birlik ve işçi örgütlenmesi olan Şeker-İş sendikasının işlevsel sarmaları için bakınız (Ünal, 2009).

süreç olarak lanse edilmeye başlanmıştır. Bu söylem, kuşkusuz ki son yıllarda Türkiye’de şeker ve şeker pancarı üretiminde de dengelerin üretici aleyhine hızla bozulmasına ve pancar tarımı ile uğraşan kırsaldaki üreticinin hızlı bir şekilde tasfiye edilmesine meşru bir zemin hazırlamıştır.

Bu çalışma, söz konusu söyleme karşıt olarak, Türkiye’de pancar tarımı ile uğraşan üreticilerin kırsal üretimden tasfiyeleri ile birlikte ortaya çıkan ve çıkacak ekonomik ve sosyal sorunları, haneler üzerinden sosyolojik olarak ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, ilk bölümde, kavramsal bir çerçeve oluşturularak soruna “köylü-hane” çerçevesinden bakılacaktır. Kavramsal tartışma aynı zamanda iki önemli noktayı da aydınlığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Birincisi, kırsaldaki sosyal grubu anlamaya dönük ekonomi biliminin kullandığı parametrelerle, pancar üreticisinin içerisinde yaşadığı sosyal dinamiklerin ve ilişkilerin tam olarak anlaşılamayacağını göz önünde tutmak gerekmektedir. Kavram, salt semantik veya ekonometrik modelin bir değişkeni olarak ele alınamaz. İkincisi, küresel baskıya maruz kalan günümüz azgelişmiş coğrafyalarındaki kırsal üretim ilişkilerinin tasfiyesi, gelişmiş ülkelerin modernleşme sürecinde izlendiği gibi kentsel ve endüstriyel yapıların ihtiyacı olan proleterleşmeye doğru evrilme anlamına gelmeyecektir. Burada herhangi bir yerelde kapitalist üretim biçiminin tarımsal üretime uygulanmasından daha çok, o yerelde olan kırsaldaki tarımsal üretimin toptan tahrip edilmesi söz konusudur (Petras, 1981). Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde “köylülüğün tasfiyesi ve proleterleşme” olgusu, 1980’li yılların ekonomik coğrafyası ile sınırlı kalmış, ve geldiğimiz küresel ekonomi modelinde, sahip olduğumuz tarım ekonomisi, sahip olacağımız endüstri toplumunun lehine bir dönüşüm yaşayamamaktadır. Bu anlamda süreç, Türkiye tarımı açısından “tasfiye” anlamına gelmektedir. Bu tasfiye süreci, pancar tarımından, dolayısı ile de pancar şekeri üretiminden, kıyaslamalı üstünlük savına uygun olarak çekilmemiz ve söz konusu üretimin, emeğin kölelik seviyesinde ucuz olduğu coğrafyalara doğru kaydırılması anlamına gelmektedir³. Azgelişmiş dünya ekonomileri, son yirmi yılda ithal ikameci ve korumacı modelden sınırsız-sorumsuz dünya ekonomisine doğru hızla evrilmiş ve aleyhlerinde önemli değişimler söz konusu olmuştur (Hoogvelt, 1997). Sistem azgelişmiş ülkeleri daha da azgeliştirmeye eğilimlidir.

İkinci bölümde, söz konusu tasfiye, Türkiye’de şeker pancarı üreticileri örneğinde belirli dönemlere ve coğrafyalara bakılarak kısaca incelenecektir. Belirli dönemlere bakılma ihtiyacı iki nedene dayanmaktadır. İlki, devletin düzenleyici olduğu ulusal endeksli ekonomi ile, ekonomik teslimiyetçiliği ve devletin dışarıda tutulduğu kuralsızlığı temel alan küresel ekonominin pancar tarımına olan etkilerini kıyaslamalı olarak gösterebilmektir. İkincisi ise, şeker sektöründe özelleştirmenin önünün açılmasından kaynaklı son yıllarda ortaya çıkan tahribi

3 Dünya Kapitalizminin derinlemesine gelişimi için bakınız (Hopkins ve Wallerstein, 1987).

ortaya koyabilmektir. Bölgesel olarak soruna yaklaşma nedenimiz ise, Türkiye’de oynanan ve ülke pancar tarımının bir çok bölgede tamamı ile tasfiyesini getirecek oyunlarda, sadece hükümetlerin başrolü oynamadığını göstermektedir. Hükümet politikalarının yol açtığı tahripleri bölgesel çıkarları korumak adına görmezden gelen, bu tahripleri kamuoyunda meşrulaştırma görevini üstlenen ve kooperatifçilik ilkelerine aykırı uygulamalar içerisinde olan Pancar Ekiciler Kooperatifleri Birliği ile bu birliğe taşeronluk eden Şeker-İş Sendikası⁴, Türkiye’nin batı-kuzey-doğu (BKD) ekseninde pancar tarımının “şu an” kısmen tasfiye edilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Kırsal Hane ve Köylülük: Tarım Ekonomisinin Sosyal Boyutu

Türkiye gibi, ekonomik gelişmenin hangi aşamasında olduğu tartışmalı olan ülkelerde, tarım ekonomisi üzerine yapılan bir tartışmada kuşkusuz öne çıkan en önemli sorunsallardan birisi köylü olarak kavramlaştırılan kırsal hane⁵ olmaktadır. Bu sıfat tamlamasını neo-liberal söylemin parametreleri ile açıklamak, sosyal ve kültürel yapılarda çok büyük ve onarılması gittikçe güçleşen temel sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Köylü, çiftçileşemeyen [kapitalistleşemeyen] ve varlığı az gelişmişliğe delalet sayılan bir grup olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu yaklaşım, belirgin olarak neo-liberal iktisadın tavsiyeleri ışığında, tarımsal yapıya dönük devlet politikalarının oluşturulmasında etkin rol oynamaktadır. Bilimsel tavsiye, “kalkınma öncesi (take off öncesi) koşulların oluşturulmasında ekonomik ve sosyal koşulların yanı sıra politik koşulların da olgunlaştırılmış olmasını ve [gerekli politikaları uygulayabilecek] güçlü [istekli] merkezi ulusal bir devletin işbaşına geçmiş olmasını” zorunlu görmektedir (Rostow, 1960:7). Bu yaklaşımda, köylü haneler, “geleneksel toplumdaki modern topluma” geçişin “etik yükünü” üstlenmek zorunda kalmışlardır. Zira, bir ülkenin ne kadar modernleştiği, o ülkenin ne kadar geleneksel yapıdan, yani [köylülükten] uzaklaştığı ile ölçülür hale gelmiştir (Owen, 2005:371). Kısacası, modernleşme süreci, tarımsal yapıdan endüstriyel yapıya ve oradan da hizmet ve finans ekonomisine doğru yol alarak, köylülüğün tasfiye edilerek, kırsal nüfusun işçileştirilmesine indirgenmiştir.

Bu yaklaşım sadece bizim coğrafyamıza ve neo-liberal politikalarımıza özgü de değildir. Hemen hemen az gelişmiş tüm dünya ekonomilerinde, kavram sadece

4 2006 yılı özelleştirme mücadelesi, Şeker-İş Sendikasının, özelleştirmeyi savunan Panko Birliği ve hükümeti desteklemesine rağmen başarıya ulaşmış fakat kısa süre sonra sendika içerisinde özelleştirmeye direnen şube başkanları Genel Merkez’in müdahaleleri ile tasfiye edilmiştir. Detaylı bir analiz için bakınız (Ünal ve Yıldırım, 2007).

5 Kırsalda örgütlü sosyal yapılar, kentsel yapı için dizayn edilen nükleer forma indirgenmiş ve nihayetinde ücretli işgücü olacağı varsayılan birinci dereceden biyolojik bağlarla bağlı aile biriminden öte, daha geniş çerçevede ele alınabilecek kan bağları ve sosyal ilişkiler yolu ile bireylerin ilişki içerisinde olduğu hanelerden oluşurlar. “Hane” birimine yönelmemizin nedeni budur.

ekonomik yönü ile ele alınarak, sosyal boyutu göz ardı edilmiştir. Örneğin, yiyecek sektöründe küreselleşen monopollerin baskısı altında geliştirilen ulusal politikalar yüzünden orta Asya ülkelerindeki kırsal hanelerin daha da yoksullaştığı ve giderek topraksızlaştığı ve nihayetinde köylülükten tasfiye edildiği bilinmektedir (Krishman-Kutty, 1986; Chaudhuri, 2008; Allan, 1990). Aynı şekilde, Güney Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde şeker kamışı üreticisi küçük köylü grupların hızla aynı plantasyonlarda çalışan köle durumuna gelmesi de modern kapitalist dünya ekonomisi dönemine denk gelmektedir⁶.

Küresel ekonominin tekeller lehine yönettiği rekabet baskısı (Berberoglu, 2005) ve etkisiz kılınan devlet aygıtı (Sassen, 1996) sayesinde, çiftçi haneler kırsaldaki tarımsal üretimlerini, kısmen veya tamamen terk etmişler veya kısmen veya tamamen tarımsal üretimde marjinalleşerek belirgin gelir kaybına uğramışlardır (Bernstein, 2003). Bunun sadece küçük köylülük ile de sınırlı kalmadığını, kapitalistleşmiş çiftçi gruplarının da aynı kaderi paylaştığını düşünen Bernstein, köylülüğün işçileştirilmeden tasfiye sürecinin temel dinamiklerini burada görmektedir. Küresel ekonominin düşük maliyet baskısı altında, küçük veya orta büyüklükteki çiftçi hanelerin, rekabet güçlerinin olmadığını düşünen Bernstein, küresel ekonominin bu günkü noktasında, Asya ve Afrika'da bir çok köylü ve çiftçi grubun, sürdürülebilir ekonomik hayatın gereklerini karşılayamayacak noktaya kadar gelmelerini ve tasfiye olmalarını bu gerçeğe dayandırmaktadır. Kırsalda ortaya çıkan topraksız kırsal işçiler ile yoksul köylüler, kentsel yapıda çok da ihtiyaç olmayan ve hızla genişleyen yedek işgücünü oluşturmaktadır.

Söz konusu kırsal tasfiye süreci, burada neo-liberal "modernleşme" söyleminin "kaçınılmazlık ve gereklilik" yaklaşımının tersine, yoksullaşma sürecinin başlangıcı ve dolayısı ile de kırsalda mevcut ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların şiddetli çözümlere maruz bırakılması (Sassen, 1999) olarak ele alınacaktır. Her şeyden önce, köylülük, kendisi de sosyal bir süreç olan üretim ilişkileri içerisinde anlam bulur ve kırsaldaki üretim ilişkileri sadece kapitalist üretim ilişkisinden ibaret değildir (Friedmann, 1978).⁷ Özellikle az geliştiği varsayılan ülkelerin tarımsal üretimleri, kırsaldaki ama aynı zamanda şehirlerdeki gündelik hayattan ve sosyal yapılardan bağımsız salt ekonomik akılcılık ışığında düşünülemez. Kırsal yapı, kentsel dokuda işçileştiği varsayılan bir çok çekirdek ailenin maddiyat ve maneviyatı için hayati önem taşımaktadır ve bu iki yapı, ayrı yapılar değil tam tersine iç içe geçmiş sosyal bir bütünü oluşturmaktadır.

6 Avrupa imparatorluklarının kurduğu kolonial sistemde, plantasyonlarda kölelerin ürettikleri şekerin Avrupa'da rafine edilmesi de kapitalist dünya ekonomisinin yayılma döneminde ortaya çıkmıştır (Robertson, 1930).

7 Friedmann'a göre bu dünyanın hiç bir yerinde mümkün olmayacaktır.

Dolayısı ile kırsala dönük politikalar geliştirilirken, söz konusu sosyal yapılar ve ilişki ağları göz önüne alınmalıdır. Kavram formüle edilirken, topluma dair temel değer ve normların da, üretim ilişkilerinin bir parçası olduğu ve bunun da belirlenecek politikalar açısından son derece önemli olduğu göz önüne alınmalıdır. Bu normlar ve değerler, burada sosyolojik ve kültürel yapı ile kavramlaştırılacak ve üretim ilişkilerinin kapitalist biçim dışında yürütülmesinde etken olduğu varsayılacaktır.

Burada söz konusu olan, sosyolojik yapı ve kültürel içerik algısı, hiç tereddütsüz, “evrensel” olandan öte “bize özgü” diyebileceğimiz bir çerçeveyi de gündeme getirmektedir. Dolayısı ile, kavramsal betimleme aşamasında, “Gelişme Ekonomisi” söyleminin varsaydığı gibi evrensel ve tarihsel bir şablondan veya benzeri bir şablona doğru hareket edilmemelidir. Gelişmekte/gelişmemiş olan ülkeler, nihai olarak gelişmiş ülkelerin geçirmiş oldukları ekonomik gelişme aşamalarını sırasıyla yaşamak zorunda değildirler ve yaşamamışlardır da. Dolayısı ile bu ülkeler için “Gelişmişlik”, bir dizi aşamanın ardından geleceği varsayılan sonsuz bir rüyadan ibaret kılınmıştır. Bu göreceli gelişme şablonu ile “geleneksele ait olanın hızla terk edilmesi ve modern olduğu varsayılan norm ve değerlerin hızla gündelik hayata aktarılması” tezi, bilimsel ve ekonomik jargona ideolojik olarak hâkim kılınmıştır. Fakat, 1848’li yılların İngiltere’inde yaşanan köylü hanelerin dönüşümlerinin aynısının bu gün Türkiye’de de yaşanması, bilimsel bir sonuç değil sadece neo-liberal politik bir tercihten ibarettir.

Soruna sosyolojik açıdan yaklaşıldığında kırsalda üretimden tasfiye edilmesi planlanan bu birimin, statik olarak ele alınamayacağı, aksine zaman içerisinde değişen ve yaşadıkları coğrafyaya özgü sosyal ilişkilerinin ve işlevlerinin var olacağı düşünülmelidir. Bu anlamda köylü hanelerin, farklı yaşam düzeylerinde ve farklı platformlarda farklı stratejiler ile bir değişim içerisinde olduklarını (Hareven, 1991) ve kapitalist market ekonomisinin neden olduğu bir çok ekonomik sorun karşısında tampon görevi üstlenebildiklerini görürüz. Türkiye ekonomisi tarihine bakıldığında, her türlü ekonomik zorluğa rağmen kırsal hanelerin ayakta kalabilmelerinin temel nedeni de bu stratejiler ile ilgilidir. Bu grup, her şeyden önce “küçük araziler üzerinde, [hane-içi işbölümüne uygun] hane-içi işgücü kullanarak market ekonomisinden daha çok, temelde hane-tüketimine dönük üretimi organize edebilen”, kısmi göç yoluyla kentlerde geliştirilen sosyal yapıları ekonomik ve sosyal olarak destekleyebilen, kırsalda hayatını idame ettirebilen ve hiç de kapalı olmayan sosyal bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır (Roberts, 1990:533; Goldschmidt ve Kunkel, 1971).

Bu özellikler ayrıştırıldığında özellikle pancar tarımının kırsalda yerleşik köylü grubunun sosyal ve kültürel yaşamlarının bütünlüğü açısından ne anlama geldiği daha net görülecektir.

Öncelikle, pancar tarımı, köylü hanelerin kırsalda tutunabilmeleri için gerekli ekonomik döngüyü, köylünün sahip oldukları arazinin küçüklüğüne rağmen mümkün kılmaktadır. Türkiye’de, pancar tarımı ile uğraşan toplam hane sayısının %51’inden fazlasının, 1 ile 5 dekar arazi üzerinde pancar tarımı yaptığı görülmektedir (Günaydın, 2001). 5-10 dekar arazi üzerinde tarım yapan üretici hanelerin oranı ise %29’dur. İstatistiksel olarak anlamlı olan son grup ise, %15 ile 10-20 dekar arazi üzerinde pancar tarımı ile uğraşmaktadır. İngiltere’de çiftçi hane başına ortalama 57 hektar arazi üzerinde tarımsal üretim yapıldığı göz önüne alınca, Türkiye’nin kendine has durumu daha net ortaya çıkacaktır (Agristats, 2009). Kota sistemi ve Şeker fabrikalarının bölgesel eşitsizlikleri bertaraf etmeye dönük politikası ile Türkiye sathında dağıtılan pancar üretimi, Cumhuriyet tarihi boyunca arazi küçüklüğüne rağmen kırsaldaki hanelerin en temel geçim kaynağı ve çok-kültürlü tarımın ise bel kemiği olagelmıştır . Pancar teslim eden toplam çiftçilerin %59’u 20 ton ve altında üretim gerçekleştirirken, 20-40 ton pancar üretimi yapabilen çiftçi hanelerin sayısı %23 olarak tespit edilmiştir (Tortopoğlu, 2003).

İkincisi, hane içerisinde belirlenen işbölümü stratejisine uygun olarak, pancar üretici haneler, temel üretimlerinde sezonluk ücretli işgücünü istihdam etmekle birlikte⁸, üretimin genelinde hane-içi işgücünü kullanırlar. Bir başka deyişle, pancar üreticisi hane, hem üretim araçlarını elinde tutar ve ücretli işgücü istihdamına yönelir, hem de gerektiğinde kendi üyelerini işgücü olarak kullanır. Dolayısı ile burada kısmi de olsa kapitalist tarımsal üretim ve ücretli işçiliğin iç içe geçtiği düşünülür. Fakat, bu üretim ve ücretlilik, hane-içi işgücü göz önüne alındığında sırasıyla, ne kapitalist üretim ne de ücretli işçilik anlamına gelecektir. Öncelikle, hane-içi işgücü, herhangi bir ücret karşılığında değil “kendi işleri” için çalışmaktadır. Bir başka deyişle, yaratılan artı değer, kolektif hayatın ihtiyaçlarını karşılamaya dönüktür. İkinci olarak, hanenin üretim araçlarına sahip olması, kapitalist üretimden beklendiği gibi salt meta üretimini ve kapitalist birikimi organize ettiği anlamına gelmemektedir (Friedmann, 1978). Bu kısmı ile üretim, bir sonraki üretimi yeniden organize edebilmek için yeterli sermaye yapısının korunmasına dönüktür.

Üçüncüsü, markete dönük meta üretimi olarak değerlendirilemeyecek olan pancar tarımı, köylü hanelerin geçimlik düzeydeki önemli gelir kaynaklarından birisi olarak değerlendirilmelidir. Pancar tarımı yapılan arazi büyüklükleri ile ekilen pancar miktarı arasındaki ilişki göz önüne alındığında, pancar tarımının sadece hanelerin geçimlik kaygıları ile sınırlı olduğu daha da net görülecektir.

⁸ Şeker pancarı tarımı, tahıl ve mısır tarımına kıyasla 10 kat daha fazla istihdam sağlamaktadır (Tortopoğlu, 2003)

Örneğin, ekimi yapılan toplam pancarın % 22'si 1-5 dekar arazi üzerinde, %31'i 5-10 ve 10-20 dekar arazi üzerinde yapılmaktadır (Tortopoğlu, 2003). Arazi alanı büyüdükçe ekilen pancar miktarında düşme, pancar tarımının kapitalist üretim biçiminden farklı bir mantıkla organize edilmiş olduğunu göstermektedir.

Üyelerinin temel ihtiyaçlarının hanelerin geçimlik üretimi ile garanti altına alınması, kırsaldaki kolektif sosyal yapının da temelini oluşturmaktadır (Bernstein, 2003:6). Hane-içi işgücü ile organize edilen geçimlik üretim, kapitalist üretime nazaran kar amacı gütmendiğinden, üretime katılan bireyler arasında her zaman daha eşit bir gelir dağılımını mümkün kılmaktadır. Haneler, bireylerin hayatını idame ettirebilmesi için gerekli olan kaynakları, farklı kanallardan elde ederek tek bir havuzda toplamakta ve üyelerine eşit olarak sunmaktadırlar (Wallerstein ve Smith, 1992; Friedman, 1984). Pancar tarımı göz önüne alındığında, toplam hane geliri, bizzat pancar tarımından elde edilen kapitalist artı değerın kendisi anlamına gelmektedir (Friedmann, 1978:558). Üretimin kapitalist ilişkiler içerisinde örgütlenmemesinden dolayı, ücret ve kar gibi kavramların hane düzeyinde somutlaşmadığı görülecektir. Friedman'ın deyişi ile kişisel tüketim ile net üretilen ürünler hane içerisinde benzeri anlamlar taşımaktadır (Friedmann, 1978:562). Üretim aracı olarak kullanılan gelirin arta kalanı, hane geliri olarak kabul edilmektedir. Burada önemli olan, hanenin devamlılığı için ve bir sonraki dönemin tarımsal faaliyetini devam ettirecek gerekli artı değerın yaratılabilmesidir.

Dördüncüsü, hane düzeyinde hakim olan bir akılcılığın, toplam gelirin maksimize edilmesinin yanında, "tutucu bir refleks" ile risklerin minimize edilmesini de hedef aldığı görülmektedir (Roberts, 1990: 357). Bir başka deyişle, haneler, bireylere veya çekirdek aileye göre gelecekteki olası yaşanacak ekonomik ve sosyal risklere karşı sosyal ve ekonomik olarak daha iyi bir pozisyona sahiptirler (Massey et al., 1998). Bu sahip olunan pozisyonu, Smith ve Wallerstein, bireye veya çekirdek aileye karşın, hanelerin, sosyal bağlar üzerine kurulmuş olan "toplam gelir idaresine" bağlamaktadır (Smith ve Wallerstein, 1992). Ayrıca bu toplam gelir idaresi, bireylere göre hane üyelerinin, daha uzun süre veya geçici olarak işsiz kalmalarını sübvansede edebilmektedir. Yine, hane üyelerinin hiç de akılcı olmayan bir yaklaşımla, göç ederek sevmedikleri işlerde ve çok düşük ücretler ile çalışıyor olmaları da ancak hanelerin "toplam gelir idaresi" yetisi ile açıklanabilecektir (Parreñas, 2001; Ünal, 2008). Şehirlere göç etmiş bireylerin kırsaldaki haneleri ile organik bağlarını kopar/a/mamalarının en temel gerekçesi, hanelerin "toplam gelir idaresi" ile bireyelerine sunduğu ekonomik, sosyal ve psikolojik destek olarak düşünülebilir.

Kırsaldaki tarımsal faaliyetlerin geçimlik üretimi ve toplam gelir idaresini destekleyemediği durumlarda, kırsal hane üyelerinin geçici veya daimi olarak

işçileşmesi öngörülmektedir. Fakat, içerisinde bulunduğumuz küresel ekonominin dünya ölçeğinde son yirmi yıllık geçmişine bakıldığında, söz konusu geçişten daha çok, kırsaldaki sosyal ve ekonomik yapıların hızla tasfiye edildiği görülecektir⁹. Zira, Türkiye gibi azgelişmiş ülkelerin işgücü marketi, küresel ekonomi kurumlarının reçetelerine bağlı olarak kayıt dışı bir forma getirilerek devletin korumacılığının dışına çıkarılmıştır¹⁰. Daimi ve yaşam-boyu işçilik, kısmi, taşeron ve gündelik işçiliğe dönüşmüş ve yedek-işgücü sayısı hızla artmıştır. Türkiye hükümetlerin tarımda son yirmi yıldır uyguladıkları yıkıcı politikalar ile haneler çözülmeye ve üyeleri söz konusu işsizler ordusuna katılmaya başlamıştır.

Türkiye'deki Pancar Tarımının Dönemsel ve Bölgesel Analizi

Şeker kamışından elde edilen şekerin pancar şekerine göre ucuz olmasına rağmen¹¹ Amerika ve Avrupa gibi gelişmiş bölgelerde, pancar tarımına ayrı bir önem verilmiş ve pancar tarımı özel politikalar ile günümüze kadar korunmuştur (Kıymaz, 2002). Pancar tarımını geliştirmiş ülkeler için özel kılan en önemli unsur, bu tarımın sadece şeker için hammadde üretimi ile sınırlı olmamasıdır. Pancar tarımı, başta münavebeli olması nedeniyle, diğer tarımsal ürünlere göre hayati bir önem taşımaktadır. Bu münavebe sistemi, kırsaldaki diğer ürünlerin üretimi ve bu çalışmada ele alınan sosyal hayatın devamlılığı açısından son derece önemlidir. Pancar, kendisinden sonra üretilen ürüne yataklık ederek, mevcut verimin artmasına neden olur ve çok kültürlü tarımın temel bileşeni olarak görülür. Ayrıca yoğun işgücü kullanımı özelliği ile gerek hane-içi gerekse mevsimlik istihdamda da çok önemli bir yere sahiptir. Tortopoğlu'na göre, pancar tarımı dekar başına 80 saat işgücünü istihdam ederek, iki bin dolar üzerinde bir istihdam değeri yaratır. Öte yandan, pancar tarımına endeksli olan taşıma ve nakliye sektörüne katkısı dekar başına 6 ton civarındadır. Aynı şekilde 1 dekar pancar üretiminin sağladığı yan sanayi değeri hayvancılık açısından 500 kg arpaya, üretilen maya açısından ise 100 dolar döviz girdisine eşittir (Tortopoğlu, 2003). Pancar tarımının kimya sanayisinden finansal sektörler kadar bir çok yan sanayilere katkısı, kuşkusuz ki pancar tarımını vazgeçilmez kılmaktadır (Günaydın, 2001). Bu faydalar göz önüne alındığında "olmasaydı icadı gereken" bir bitki olacaktır şeker pancarı.

9 İşçileşme sürecinin mümkün olmadığını gördüğümüz en yakın örnek, eski Sovyetler Birliği'nin tarım bölgesi olarak bilinen Moldova'dır. Kırsaldaki haneler, yaşama tutunma mücadelesinde, çalışabilir üyelerinin tamamını yurtdışına göndererek toplam hane geliri yaratma yoluna gitmişlerdir (Ünal, 2008).

10 Kayıt dışılık, dolaylı yollardan Dünya Bankası ve son iki Ulusal Kalkınma Programının önerilerinde devlet politikası olarak önerilmektedir. Küçük Ölçekli İşletmelerin esnek işgücü kullanabilme ve dolayısı ile maliyeti düşürebilme yetileri üzerinden desteklenmesi, aynı zamanda kayıt dışı işgücü kullanımından sorumlu işletmelerin de desteklenmesi anlamına gelmektedir.

11 Kamış şekeri üretiminde kölelik düzeyinde işçi çalıştırıldığı fiyat kıyaslamasında göz önüne alınmalıdır. Dolayısı ile bu günkü işçi-insan haklarına aykırı üretimiyle kamış şekeri, köle işçiliğinin kullanılmadığının teyidi olan "fair trade" engeline takılacaktır.

Dünya ekonomilerinin pancar tarımına verdiği bu özel önem, yeni kurulan Cumhuriyet Ekonomisinin de gözünden kaçmamıştır elbette. Cumhuriyet ekonomisi bir taraftan endüstriyel atılımı gerçekleştirmek için fabrikalar kurmaya çalışmış, diğer taraftan kırsaldaki tarımı verimli kılabilmek ve ülke şeker ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla pancar tarımının desteklenmesine yönelmiştir¹².

Tablo 1: Pancar Üretimi İle İlgili Bilgiler

Yıl	Pancar eken çiftçi sayısı (000)	Hasat Alanı (ha)
1926		542
1930	12 709	8 920
1940	75 316	39 403
1950	97 400	50 953
1960	254 870	202 902
1970	170 286	123 016
1980	311 609	263 384
1990	393 639	377 543
1998	413 547	408 072
1999	347 293	335 319
2000	337 327	328 498
2001	403 252	274 116
2002	416 619	283 084
2003	367 419	232 290
2004	303 428	226 484
2005	253 087	221 796
2006 ¹³	213 564	192 711
2007	172 433	175 258

TŞFAŞ Şeker Sanayi İstatistik Özetlerinden

Bilindiği gibi Türkiye’de ilk şeker fabrikasının yapıldığı 1926 yılı öncesinde endüstriyel anlamda bir şeker pancarı tarımından bahsedilememektedir. İlk fabrikalar için yapılan deneme tarımından sonra 1930’lu yıllarda pancar tarım alanları 8.920 hektara ulaşmış ve 12 bin civarında köylü hanenin uğraşı haline gelmiştir (TŞFAŞ, 1926-2003). 1930’lu yıllardaki mevcut kapasite artışından ve açılan diğer şeker fabrikalarının ihtiyacından dolayı, sonraki yıllarda pancar

12 Türkiye Şeker Pancarı üretimi, 1990 yılında Avrupa Birliği ülkeleri arasında önemli bir yere gelmiş ve pancardan şeker üreten ülke sıralamasında 5. olmuştur (TŞFAŞ, 1990 kitapçığı).

13 Özelleştirme sürecinde Sümer Holding’e devredilen Bor, Ereğli ve Iğın şeker fabrikalarının verileri, TŞFAŞ’nin yayınladığı tabloya eklenmiştir. Zira Bu fabrikalar 2007 başında geri TŞFAŞ’ye devredilmiştir.

tarımı gerek bölgesel olarak yayılmaya gerekse miktar olarak artmaya başlamıştır (Tablo-1). Hızla artan pancar tarımını desteklemek için devlet, tohum ıslah çalışmaları ve tohumluk üretimi üstlenmiş ve üretilen pancarın satın alınması için teşvik edici alım politikaları geliştirmiştir (Günaydın, 2001).

Tablo 1'deki verilere göre, 1940 yılının sonuna doğru, toplam üretim 39 bin hektarda 550 bin ton civarına yaklaşmış, pancar tarımından geçimini sağlayan köylü hane sayısı ise 75 binin üzerine çıkmıştır. Üretici hane sayısının, 1950'de 97 bin'in 1960 yılında ise 254 bin'in üzerine çıktığı görülür¹⁴. 1970'lerde Türkiye'de pancar üreticisi hane sayısı 170 bine gerilemiştir.

1980'li yıllarda çoğunluğu doğuda olan yeni şeker fabrikalarının yapılması, pancar tarımına daha fazla hanenin katılması ve üretimin bölgesel olarak genişlemesi ile sonuçlanır¹⁵. Fakat üretilen pancar miktarı, ülke şeker ihtiyacını karşılayacak düzeyi aşmamıştır¹⁶. 263 bin hektar arazide 310 bin'in üzerinde hane toplam 6 milyon ton pancar üretimi gerçekleştirir. 1990 yılında, ülke şeker ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla, 14 milyon tona yakın şeker pancarı üretimi gerçekleştirilir. Üretime katılan hane sayısı ise 393 bin'in üzerindedir. 1990'ın ikinci yarısı itibarıyla, kırsala dönük oy avcılığı, şeker pancarı üretimindeki aşırı bir artışı gündeme getirmiş, 1998 yılı itibarı ile toplam pancar üretimi 17 milyon tonun üzerine çıkmış ve 413 bin hanenin ekmek kapısı olmuştur¹⁷. Bu aşırı pancar üretimi 1998 yılında uygulanan pancar kotası uygulaması ile ülke ihtiyacı olan 13 milyon ton civarı pancar üretimini mümkün kılmış ve 350 bin civarında hanenin kırsaldaki sosyal hayatını sübvans e etmiştir. Bu tarihten 2001 yılına kadar, pancar tarımı benzeri miktarlarda gerçekleşirken, pancar üreten kırsal hane sayısı artış göstermiş ve 410 bin hane civarına gelmiştir.

2001 sonrası dönemde ise pancar üretimindeki dengeler hızla pancar üreticisinin aleyhine değişmeye başlamıştır. 2003 yılında, sektörden geçimini kazanan hane sayısı 367 bine 2004 yılı itibarıyla ise 300 bin civarına gerilemiş, ekim alanları da sırasıyla 232 bin ve ardından da 226 bin hektara gerilemiştir. Hızlı düşüş sonraki dört yılda da devam etmiş ve 2005 yılı itibarıyla pancar üreten

14 1950'li yılların ikinci çeyreğinde yapılan yeni fabrikalar nedeniyle üretici hane sayısında artış önceki yıllardan daha fazla olmuştur.

15 1980 sonrası, bölgesel olarak planlanan fabrikaların yanı sıra, politik olarak açılan bir çok şeker fabrikası söz konusudur. Örneğin 2006 da özelleştirilmek istenen Bor, Ereğli ve Iğın gibi önemli şeker fabrikalarının yanı sıra, Muş, Ağrı, Elbistan ve Erciş gibi fabrikalar da 80'li yıllarda yapılmıştır.

16 1980 yılı itibarı ile yıl sonu şeker stoku yaklaşık 660 bin tondur. Güvenlik kotası olarak kabul edilen şeker stok miktar göz önüne alındığında bu oranın çok yüksek olmadığı görülecektir. Bilindiği gibi B kotası şeker stokunu sürekli olarak TŞFAŞ fabrikaları sağlamış, özel fabrikalar ve Panko Birliğe bağlı fabrikalar bu konuda etkin bir konuma gelmemişlerdir.

17 1998 yılında yıllık şeker stoku 1.2 milyon tonun üzerine çıkmıştır.

hane sayısı 253 bine, alanı ise 222 bin hektara gerilemiştir. 2006 yılında ise Sümer Holdinge devredilen TŞFAŞ'nin en karlı ve verimli üç fabrikası olan Bor, Ereğli ve Ilgın'ın ekim alanları ve pancar üreticileri de göz önüne alındığında, pancar üretici hanelerin 213 bin civarına toplam ekim alanlarının ise 192 bin civarına gerilediği görülecektir. 2008 yılında da önceki yıllara göre düşüş devam etmiş ve pancar ekici haneler 172 bine, ekim alanı ise 175 bin hektara gerilemiştir.

2001 yılı sonrasında dikkat çeken dört önemli nokta söz konusudur. Bunlardan birincisi, bu zamana kadar "devletin sırtında kambur" olarak görülen kamu iktisadi teşekküllerinin yanı sıra, ekonomiye ve sosyal hayata kitlesel düzeyde katkıda bulunan ve "zarar etmeyen" Kamu İktisadi Teşekküllerinin de satılmaya çalışılması¹⁸. Bilindiği gibi, TŞFAŞ 2002 yılına kadar devlet desteği almadan ayakta kalabilen ve yüksek miktarda kar ederek hazineye katkıda bulunan bir kamu iktisadi teşekkülüdür. Türkiye Şeker Fabrikalarını bir sistem olarak ayakta tutan en önemli üç fabrikasının (Bor, Ereğli ve Ilgın) 2006 yılında elden çıkarılmaya çalışılması, söz konusu çabanın önemli bir göstergesidir. İkinci nokta, milli ekonomiyi ve sosyal hayatın sürdürülebilirliğini tehlikeye atacak özelleştirme kararının meşrulaştırılması için, sektörün hızla zarara sürüklenmesinin önünün açılmış olmasıdır. Sektöre dönük yenileme ve iyileştirme çalışmaları, özelleştirmenin meşruluğuna paralel olarak gerek personel düzeyinde gerekse makine düzeyinde dondurulmuştur¹⁹. 2002 yılı bilançosunu 240 milyon TL'ye yakın kar ile kapatan TŞFAŞ'nin net gelirleri hızla eritilerek 2004 yılında 80 milyon TL civarına düşürülmüş, 2005 yılında ise 45 milyon TL civarına gerilemiştir (TŞFAŞ, 2009). 2006 yılında en önemli üç fabrikası Sümer Holding'e bağlanmış, gelirleri Özelleştirme İdaresinin masraflarının karşılanmasında kullanılmıştır. Bu çabanın TŞFAŞ'ın bilançolarındaki anlamı, 2006 yılı itibarı ile 60 milyon TL zarardır. 2007 yılında söz konusu fabrikalar TŞFAŞ bünyesine katılmalarına rağmen TŞFAŞ ancak 3 milyon TL kar edebilmiştir. Son beş yıl ele alındığında ise, AKP hükümetinin uyguladığı ve uygulamadığı politikalar sayesinde, TŞFAŞ % 98 zarara uğramıştır. Üçüncüsü, şeker üretim kotaları hızla, Nişasta Bazlı Şeker üreticiler lehine düzenlenerek, TŞFAŞ'nin sektördeki öncü yapısı ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bakanlar Kurulu, Şeker Kurulu'nun belirlediği kotalara siyasi müdahalede bulunarak, NBS üretim kotalarının %10'dan %15'e çıkarılmasını sağlayarak ülke genelinde 234.000 dekar alanda pancar tarımının yapılamamasının önünü açmaktadır²⁰. Dördüncüsü, Panko Birlik

18 Şeker Fabrikalarının yanı sıra Tüpraş örneği de söz konusudur.

19 AKP hükümetinin 2007 seçimlerini kazanmaya dönük uygulamaya soktuğu "geçici işçilerin kadroya alınması" dışında sektöre personel alımı gerçekleştirilmemiştir. Geçici kadrodan daimi kadroya alınan personel ise vasıfsız grubu oluştururken, bir sonraki maliyet hesaplarında çok büyük yük getirmiştir.

20 Şeker-İş Sendikasının yaptığı hesaplara göre, NBS kotalarının artırılması ile ülke ekonomisi 1.4 milyar TL'ye yakın zarar ettirilmiştir (Şeker-İş, 2009).

çatısı altında bulunan bölgesel ekici birlikler arasında 1999 yılı itibarıyla hizipçi çabalar ve özellikle Güney ve Güneydoğu (GGD) aksındaki ekici birlikler lehine kota düzenlenmesi gündeme gelmiş, TŞFAŞ'nin bölgesel denge olarak gözettiği pancar kotalarından diğer bölgelerin tasfiye süreci başlatılmıştır. 1999 yılına kadar su yüzüne çıkmayan bu çabalar, 1999 yılındaki yeni üst birlik yönetiminin Konya Bölgesine geçmesi ile somutlaşmıştır²¹. Şeker Kurulu'nda Konya bölgesinin iki ayrı oy olarak temsil edilmesi ile ülke düzeyinde şeker politikalarına kendi bölgeleri lehine müdahil olabilmelerinin önü açılmıştır²². Hükümet, NBS üreticileri ve GGD aksındaki Pancar Ekici Birliklerin birlikte oluşturdukları şeker politikalarının yıkıcı sonuçları, burada dönemsel ve bölgesel üretim dengeleri açısından kısaca ele alınacaktır.

1997 yılı baz alınarak dönemsel verilere bakıldığında, 2001 sonrasında sektörün ülke genelinde yaşadığı daralma ve gerilemesinin, son on yıldaki ortalamaların toplam değerine eşit olduğu görülecektir. Tablo 2'den de görüldüğü gibi, toplam ekim alanlarının 1997-2000 dönemindeki ortalama daralması %15 civarında iken özelleştirme döneminde bu oran %39'a çıkmıştır. 1997-2000 döneminde işlenen pancar oranındaki gerileme, istatistiksel olarak anlamlı olmaz iken²³ 2000 sonrasındaki düşüş %40'ın üzerine çıkmıştır. Aynı düşüş, toplam üretilen şeker miktarında da görülmektedir.

Tablo 2: Dönemlere göre, TŞFAŞ Üretim Verileri Değişim Oranları

	Ekim Alanı	İşlenen Pancar	Şeker Üretimi
97-00	-15.34%	1.26%	4.58%
00-06	-39.51%	-41.52%	-44.50%
97-06	-48.80%	-40.79%	-41.96%

TŞFAŞ Türkiye Şeker Sanayi İstatistik Özetlerinden

Bölgesel üretim dengelerine bakıldığında ise, GGD aksında, pancar ve şeker üretiminin, ülke genelinden farklılaştığı ve bu bölgelerde gerek şeker kotalarının gerekse üretilen pancar miktarının önemli miktarda arttığı görülecektir. Konya Ekiciler Birliğinin 1999 sonrasında sermaye birikim sarmalını % 1234, karlılık

21 <http://www.konyaseker.com.tr/?sayfa=icerik&pgid=166&text=166>

22 Kota konusunda Panko Birlik içerisinde çıkan kavga basına da yansımıştır.

23 Ekim alanlarındaki %14 daralmaya rağmen elde edilen pancar miktarının aynı oranda düşmemesi, bu dönemde pancardan elde edilen verimdeki farklılaşmaya bağlanabilir.

oranını ise % 1193 artırdığı rapor edilmiştir (Yankı, 2005:23). Konya Şeker Fabrikası ise, kapitalist üretim tarihinin en görülmedik sermaye büyümesini kısa sürede %7000 ile yaşamış ve karlılığı aynı şekilde, %31 binden fazla artırılmıştır (a.g.e). Bu veriler, bölgesel eşitsizlik tezimizin ne kadar geçerli olduğunu da göstermesi açısından önemlidir. Söz konusu meta ve sermaye yaratılışı içerisinde kapitalist sermaye birikiminin ve üretilen pancar miktarının Panko Üst Birliği lehine değil, birlik içerisindeki GGD aksındaki münferit kooperatiflerin lehine olduğu görülmektedir. Tablo 3, Panko Birlik çatısı altında bulunan üç ayrı fabrika bölgesinin dönemsel olarak şeker üretimindeki artış oranlarını göstermektedir. Buna göre, Konya ve Kayseri bölgelerinde şeker artışı önceki yıllara göre hızla artarken Amasya Pancar Ekicileri²⁴ grubunda, Türk Şeker Fabrikalarında görülen benzeri bir daralma yaşanmıştır. Amasya, Konya ve Kayseri gruplarının tam tersine, 1997-2000 döneminde %21, 2000-2006 döneminde %31, ve 1997-2006 döneminde ise %45 daralma yaşamıştır.

Tablo 3: Pancar Ekiciler Koop.'ne Ait Dönemsel Şeker Üretim Verilerinin Yıllara Göre Artış Oranı, %

	1997-2000	2000-2006	1997-2006
Konya	31.57%	22.45%	61.11%
Kayseri	53.34%	2.04%	56.47%
Amasya	-21.26%	-30.49%	-45.27%
Toplam	24.96%	20.02%	49.98%

TŞFAŞ Türkiye Şeker Sanayi ve Panko Birlik İstatistik Özetlerinden

Elde edilen pancar miktarlarına bakıldığında ise (Tablo 4), yine söz konusu bölgelerde TŞFAŞ aleyhine bir artışın olduğu görülecektir. 1996 yılı itibarıyla, Konya ve Kayseri bölgesindeki toplam pancar üretimi, ülke genelinde TŞFAŞ'nin yaşadığı daralmalara yakın bir artış yaşamıştır. 1996-2000 yıllarında Konya ve Kayseri Bölgesinde sırasıyla % 58 ve % 65 artan pancar tarımı Amasya bölgesinde % 2 olmuştur. İlk iki bölgedeki üretimin % 100'den fazla arttığı dönemlerde, politik güce müdahil olamayan ve oyun dışı bırakılan Amasya bölgesinde pancar üretimi tasfiye noktasına getirilmiştir.

²⁴ Panko Birliğin Güney ve Güney Doğu Aksı lehine bir örgüt olmaya başladığını gösterebilmek için Amasya grubu burada referans olarak ele alınmıştır.

Tablo 4: GGD Aksındaki Pancar Ekiciler Koop.'ne Ait Dönemsel Pancar Üretim Verileri, %

	1997-2000	2000-20006	1997-2006
Konya	26.63%	27.86%	61.91%
Kayseri	36.94%	44.23%	97.50%
Amasya	-18.61%	-20.22%	-35.06%
Toplam	18.21%	52.56%	80.34%

TŞFAŞ Türkiye Şeker Sanayi ve Panko Birlik İstatistik Özetlerinden

Pancar Ekicileri Birliklerinin fabrika ile temsil edilmediği diğer bölgelerdeki pancar tarımındaki daralmalar bir başka çalışmada ele alındığı için burada aynı veriler tekrarlanmayacaktır (Ünal, 2008). Bu çalışmadaki verilere göre, özelleştirme dönemine ilişkin üretilen pancar miktarlarına bakıldığında, TŞFAŞ'nin son beş yılda hızlı bir daralma yaşadığını (%-40), ve GGD aksında toplam üretilen pancar miktarının %53 oranda arttığını görmekteyiz. Bu artış, 97-06 döneminde aynı bölgede gerçekleşen artışın (%80), %70'ine yakınına oluşturmaktadır²⁵.

Sonuç

Önemli gelir kaynaklarından birisinin pancar tarımı olduğu kırsal haneler, pancar tarımının tasfiyesi ile birlikte, kırsaldaki sürdürülebilirliklerini hem ekonomik hem de toplumsal olarak koruyamayacaklardır. Söz konusu tasfiyenin, hali hazırdaki olmayan endüstriyel ekonomiye entegre olamayacağı, yani işçileşme sürecine tabi olamayacağı da aşikar bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Dolayısı ile kırsaldaki tasfiye, ülke ekonomisi bir bütün olarak ele alındığında ekonomik faydadan daha çok sosyal bir yük ortaya çıkaracak ve devlet politikalarında ele alınması ve çözülmesi gereken bir çok soruna kaynaklık edecektir.

Pancar üretimindeki dönemsel ve bölgesel verilere bakıldığında ise, ülke pancar tarımının hızla tasfiye edilmeye çalışıldığı ve belirli bölgelerin pancar tarımından tasfiyesinin bazı bölgelere göre çok daha hızlı ve fazla olduğu görülecektir. Ülke tarımı göz önüne alındığında, en göze çarpan gelişme, şeker sanayisi ve şeker pancarı tarımının, batıdan doğuya ve orta Anadolu'dan kuzeye doğru bir coğrafyada hızla tesviye ediliyor olmasıdır (Ünal, 2009: TŞFAŞ, 1926-2003). Söz

²⁵ Burada söz konusu olan yeni fabrikaların açılışı elbette gözden kaçırılmamalıdır. Fakat bu fabrikalar da, Güney-Güney Doğu aksının sermaye birikimi açısından bizi ilgilendirdiği için, toplamdan ayrı düşünülmemiştir.

konusu bölgesel tasfiyeler yüzünden, Türkiye genelinde yaklaşık 17 fabrikada üretim sürdürülemez hale gelecek ve hızla kota transferi ile özellikle batı, kuzey ve doğu Anadolu'daki pancar üreticileri pancar üretiminden dışlanacaklardır. Bu tasfiye, kaçınılmaz olarak öncelikle ekonomik yapıda bölgesel farklılıkların tetikleyicisi, devamında ise bölgesel sosyal ve politik sorunların temel kaynağı olacaktır.

Özellikle Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde, pancar tarımının devamlılığı, kırsal haneler açısından, kırsal hanelerin devamlılığı da kentsel yaşama entegre olmaya çalışan bireyler/çekirdek aile açısından yaşamsal öneme sahiptir. Zira hane birimi toplumsal yaşama kolektif olarak yaklaşabilmenin en kolay olduğu sosyal örgütlenme biçimi olarak hem sosyolojik açıdan hem de politik açıdan önemlidir.

Ülkenin ulusal öncelikleri saptanarak, kırsalda kendisine yeten bir yapının korunmasında pancar tarımının tüm Anadolu genelinde korunması önemli adımlardan birisi olacaktır. Bunu başarabilmek ise, AB, Amerika ve Güney Amerika'lı çok uluslu pancar ve kamış şekeri üreticilerine kaynak aktarmaya neden olacak yanlış politikalarından vazgeçerek, Türkiye'deki pancar üreticisinin gerekli kamu kaynaklarından faydalanabilmesinin önünün açmakla mümkün olacaktır (Günaydın, 2001).

Kaynakça

Agristats (2009). UK Agriculture-Farming Statistics. UK Agriculture 2009 [alıntı 2009]. <http://www.ukagriculture.com/>.

Allan, Niger J.R. (1990). Household Food Supply in Hunza Valley. *Geographical Review* 80 (4):399-415.

Berberoglu, Berch, ed. (2005). *Globalization and change: The Transformation of Global Capitalism*. Lanham, Md.: Lexington Books.

Bernstein, Henry (2003). Farewells to the Peasantry. *Transformation* 52:1-19.

Chaudhuri, Binay Bhushan (2008). *Peasant History of Late Pre-Colonial and Colonial India: History Of Science, Philosophy and Culture In Indian Civilization*. 8 vols. Vol. 8. Delhi: Centre For Studies In Civilizations and Pearson Longman.

Friedman, Kathie (1984). *Household As Income -Pooling Unit*. İçinde *Households and the World Economy*, derleyen I. Wallerstein, J. Smith and H.-D. Evers. California: Sage Publications.

- Friedmann, Harriet (1978), *World Market, State, and Family Farm: Social Bases of Household Production in the Era of Wage Labour*. *Comparative Studies in Society and History* 20 (4):545-586.
- Goldschmidt, Walter, and Evalyn J. Kunkel (1971), *The Structure of the Peasant Family*. *American Anthropologist* 73 (5):1058-1076.
- Günaydın, Gökhan (2001), *Türkiye Şeker Sektörü Analizi*. Ankara: Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi Vakfı ve TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
- Hareven, Tamara, (1991), *The History of the Family and the Complexity of Social Change*. *The American Historical Review* 96 (1):95-124.
- Hoogvelt, Ankie (1997), *Globalization and the Postcolonial World*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Hopkins, Terence, and Immanuel Wallerstein (1987), *Capitalism and the Incorporation of New Zones into the World-Economy*. *Review X (Summer/Fall 5-6):763-780*.
- Kıymaz, Taylan (2002), *Şeker Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiyenin Konumu*. Uzmanlık, Devlet Planlama Enstitüsü, Ankara.
- Krishman-Kutty, G. (1986), *Peasantry in India*. Delhi: Abhinav Publications.
- Massey, Douglas, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, and Edward Taylor (1998), *Worlds in Motion: Undersanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press.
- Owen, John R. (2005), *In Defence of the "Peasants"*. *Journal of Contemporary Asia* 35 (3):368-385.
- Parreñas, Rhacel Salazar (2001), *Servants of Globalization: Women, Migration and Domestic Work*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Petras, Elizabeth M. (1981), *The Global Labour Market in the Modern World Economy*. İçinde *Global Trends in Migration*, derleyen M. Kritz, C. B. Keely and S. Tomasi. New York: Center for Migration Studies.
- Roberts, B. R. (1990), *Peasants and Proletarians*. *Annual Review of Sociology* 16:353-377.
- Robertson, C. J. (1930), *Cane-Sugar Production in The British Empire*. *Economic Geography* 6 (2):135-151.
- Rostow, W.W. (1960), *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sassen, Saskia (1996), *Losing control? sovereignty in an age of globalization*, *University seminars/ Leonard Hastings Schoff memorial lectures*. New York: Columbia University Press.
- (1999), *Transnational Economics and National Migration Policies*. İçinde *Free Markets, Open Societies, Closed Borders? Trends in International Migration Policy in the Americas*, derleyen M. J. Castro. Miami: University of Miami Press.
- Şeker-İş (2009), *Neden NBS Kotası Daraltılmalı Ve Pancar Şekeri Üretimi Arttırılmalı*. Ankara: http://www.sekeris.org.tr/yazi_ayrinti.php?yazi_no=389.
- Smith, Joan, and Immanuel Wallerstein (1992), *Creating and Transforming Households: The Constraints of the World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tortopoğlu, İsmet (2003), *Vatan Sevgisi ve Şeker Pancarı*. Ankara: Panko Birlik.
- TŞFAŞ. *Şeker Sanayii İstatistikleri*. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. 2009 aktarma www.turkseker.gov.tr.

Ünal, Bayram (2008), *Ethnic Division of Moldovan Domestic Labour in Istanbul*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sociology Department, State University of New York, Binghamton, Binghamton.

——— (2008), Türkiye Şeker Sektöründe Özelleştirme Sürecinde Örgütsel Sapmalar. *Tarım Ekonomisi Dergisi* 14 (1):1-10.

Ünal, Bayram (2009), Türkiye Şeker Sektöründe Özelleştirme Sürecinde Örgütsel Sapmalar. *Tarım Ekonomisi Dergisi* 14 (1):1-10.

Ünal, Bayram ve Yavuz Yıldırım (2007), 2006 Yılı Şekerde Özelleştirme Süreci. İçinde 2006 Almanak, Derleme SAV. İstanbul: SAV.

Wallerstein, Immanuel ve Joan Smith (1992), *Household as an Institution of the World Economy*. İçinde *Creating and Transforming Households: The Constraints of the World-Economy*, derleyen I. Wallerstein and J. Smith. Cambridge: Cambridge University Press.